SVATURILE UNUI PARINTE BUNU CATRA FIULU SEU DE ION CODRU DRĂGUŞANU. THE TEXT AND THE ORIGINAL

Mircea Ardeleanu

Prof., PhD, „Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract. Ion Codru Drăguşanu's Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu and its original Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu, „translated from French by Codru Dragusianulu", was published in the magazine Familia, 15, 1865. No mention was made on the author's name and the source text. This article answers the question concerning the identity of the text translated by Codru Drăguşanu. It is Jacques-Corentin Royou's moral epistle À mon fils published in L'Année littéraire I, 1785. But a few differences between text and translation indicate that Ion Codru Drăguşanu did not dispose of the original, but of a later, slightly modified variant, published by Anne-François-Joachim Fréville without name of author under the title Avis d'un bon père à son fils in a compilation of pedagogical texts dedicated to the education of the youth, entitled Beaux traits du jeune âge. Suivis de l'histoire de Jeanne d'Arc et du panthéon des enfans célèbres (Paris, Genets, 1813), that knew several editions and a broad European circulation during the 19th century.

Keywords: Ion Codru Drăguşanu, Jacques-Corentin Royou, Anne-François-Joachim Fréville, Familia, L'Année littéraire, moral epistle, translation

Critica literară română, unanimă în a lăuda cu bune argumente meritele *Peregrinului transilvan*, publicat în volum în 1865, arată aceeaşi unanimitate în a-l considera pe Ion Codru Drăguşanu ca un traducător lipsit de har. O asemenea asimetrie în mânuirea limbii surprinde la un scriitor talentat şi poliglot care a dovedit o incontestabilă şi recunoscută măiestrie şi modernitate. În lipsa unei ediţii complete, eventual critice, a operei drăguşanului, tot ceea ce excede *Peregrinul transilvan* formează încă şi azi o nebuloasă puţin frecventată, dacă nu chiar ignorată. Ceea ce surprinde este că unele din textele sale – şi aici intră *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*, alături de, să zicem, *Banditul fara voie. Naraţiune din vieţa unei bande de hoţi din Italia* – sunt judecate şi clasificate, sub aspect valoric, fără o confruntare cu textele de referinţă, acestea fiind de fapt neidentificate până acum. Nici nu aducem în discuţie faptul că orice traducere este dependentă de stadiul de evoluţie şi de gradul de maturitate al limbii poetice – dar şi al limbii generale – a traducătorului, şi nici că orizontul practicilor intertextuale cu teoretizările aferente, inclusiv în domeniul traductologiei, susceptibile împreună de a justifica unele nuanţări critice, au explodat literalmente în perioada care a trecut de la publicarea ultimelor abordări cu autoritate (Mircea Popa[1], Georgeta Antonescu[2], Mircea Anghelescu[3] etc.) ale operei lui Ion Codru Drăguşanu, făcând din actualizarea judecăţilor pronunţate în marginea

[1] Mircea Popa, „Biografie şi creaţie la Ion Codru-Drăguşanu". *Revista de istorie şi teorie literară*, XXVII (1978), nr. 1, p. 35-53.
[2] Georgeta Antonescu, *Introducere în opera lui Ion Codru Drăguşanu*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.
[3] Mircea Anghelescu, „Codru Drăguşanu". *Textul şi realitatea*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1988.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

operei lui o necesitate inconturnabilă. Cazul nefiind singular, întrevedem aici un vast şantier al reconsiderărilor literare, care ar aduce un beneficiu preţios literaturii române în relaţia ei cu literaturile europene şi cu literatura universală prin traduceri. Acesta este *parti-pris*-ul teoretic care stă la temelia studiului de faţă.

Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu, publicat în hebdomadarul *Familia*, numărul 15 din 1865, era urmat de menţiunea „Trad. din francesce prin: Codru Dragusianulu”[4], însă nu era însoţit de nici un fel de informaţii editoriale în legătură cu originalul: autor, titlu original, an şi loc de publicare etc. Această împrejurare – surprinzătoare din partea acestui autor, al cărui caracter scrupulos şi responsabil transpare din toate faptele sale de viaţa dar şi din scrierile sale – a fost piatra de poticnire a generaţiilor de critici care s-au apropiat de opera lui Ion Codru Drăguşanu. Lipsa referinţelor la textul sursă al traducerii intitulate *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*, destul de puţin tipică, dacă nu chiar scandaloasă în practica publică a traducerii, a ocazionat două tipuri divergente de reacţie la criticii şi comentatorii români ai operei lui Ion Codru Drăguşanu, după cum aceştia au luat în considerare sau au ignorat indicaţia de traducere care însoţeşte textul. Unii critici, invocând dezinvoltura cu care Ion Codru Drăguşanu se folosea sau nu de numele său în context publicistic, au găsit în aceasta temeiul suficient pentru a considera textul în discuţie ca pe un text propriu al lui Ion Codru Drăguşanu, pe care acesta îl prezintă drept o traducere pentru a se pune la adăpost de eventuale reproşuri din partea autorităţilor, deosebit de suspicioase şi de exigente în ce priveşte disciplina instituţională, în care el era integrat ca funcţionar public imperial[5]. Atribuirea eronată lui Ion Codru Drăguşanu, ca autor, a textului *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu* datează încă de la începuturile criticii drăguşănene. Victor Iancu scrie, într-un articol dedicat ediţiei Cioculescu a *Peregrinului transilvan* din 1943: „[Ion Codru Drăguşanu] publică în *Familia* de la Budapesta poemul ’*Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*’, ’tradus din francesce’ şi semnat ’Codru Dragusanu’” [6]. George Ivaşcu trece cu uşurinţă peste chestiunea paternităţii textului şi îl prezintă pe Ion Codru Drăguşanu ca autor, preluând şi el ironic, ca şi Victor Iancu, formula utilizată de Ion Codru Drăguşanu[7]. Al. Dima şi colaboratorii săi consideră şi ei că *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu* este un text de autor, destul de tern, de altfel[8].

Cealaltă parte a criticii ia de bună menţiunea auctorială, însă se află în imposibilitate de a clasifica textul în lipsa unui original la care să se poată raporta. Această categorie îi cuprinde pe cei mai mulţi dintre criticii drăguşăneni, de la Nicolae Iorga până la Nicolae Manolescu, trecând prin Georgiana Lungu-Badea, Georgeta Antonescu şi alţii. Dintre criticii primei jumătăţi a secolului trecut, numai Şerban Cioculescu s-a aplecat cu un interes stăruitor asupra

[4] *Familia*, 15, 1865, p. 178-179.
http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/familia/1865/BCUCLUJ_FP_P68_1865_001_15.pdf
[5] Ion Codru Drăguşanu a fost, din 1849 şi până la pensionare, în 1880, funcţionar al Imperiului austriac (austro-ungar, după compromisul dualist din 1867).
[6] Victor Iancu, „Călătoriile lui Ion Codru Drăguşanu în ediţia D-lui Şerban Cioculescu”. *Transilvania*, Sibiu, anul 74, nr. 3-4, martie-aprilie 1943, p. 271-287, aici, p. 275.
[7] George Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, Vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969, p. 518: „autorul […] unei poeme […] *Svaturile*...’tradusă din frînceşte’”.
[8] Alexandru Dima (ed.), *Istoria literaturii române*, Vol. II, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968, p. 572: „Compunerea ştearsă, impersonală, ca şi versurile ulterioare din *Familia*, de direcţie morală, nu anunţă un mare scriitor.”

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

acestui scriitor victimă a nedreptăţii istoriei literare[9]. În prefaţa ediţiei sale, el aminteşte traducerea *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu* [10], lăsând ca şi alţii să planeze incertitudinea asupra statutului textului, în pofida continuităţii vizibile a preocupărilor etice dintre *Peregrinul transilvan* şi *Svaturile unui părinte bunu către fiulu seu*[11]. Tot el este acela care consideră problema semnăturii din perspectiva unei strategii duplicitare[12], care ar şi explica faptul că pe acesta din urmă îl semnează, în vreme ce ediţia în foileton şi prima ediţie în volum a *Peregrinului transilvan*, lucrare cu caracter deseori subversiv, au cunoscut tiparul orfane de numele autorului[13].

Romul Munteanu, editor la rândul său al *Peregrinului transilvan*, aminteşte traducerea, dar nu oferă nici un indiciu privitor la numele autorului textului sursă şi nu face nici un comentariu în ce priveşte conformitatea cu originalul[14]. Georgiana Lungu-Badea menţionează şi ea numele traducătorului, însă nu pe cel al autorului originalului[15]. După părerea Georgetei Antonescu, „prezenţa lui [Ion Codru Drăguşanu] pe tărîmul literar a fost în afara acestei cărţi (*Peregrinul*... n.a.) întîmplătoare şi nesemnificativă”[16]. Ea crede că *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*, „traducere din franceză”, ar fi „de fapt, versificarea fără har a unor precepte morale banale”[17], şi conchide că „vice-căpitanul de Făgăraş rămîne, de fapt, omul unei singure cărţi, povestea călătoriilor europene din deceniile patru şi cinci […]”[18]. Mulţi critici ignoră total textul. Enciclopedia Astrei[19] nu-l menţionează. N. Iorga, căruia îi datorăm recuperarea patrimoniului drăguşănean, a înţeles perfect valoarea *Peregrinului transilvan*, însă nu a consacrat nici un rând restului operei. Nici Eugen Lovinescu nu-l cunoaşte. George Călinescu, care nu-l menţiona pe Ion Codru Drăguşanu decât în bibliografia[20] cărţii sale de căpătâi, îi face favorul de a-l menţiona succinct în *Compendiu*[21], nu însă fără a exprima o rezervă în ce priveşte valoarea prestaţiei sale literare propriu-zise. În aceeaşi perioadă, Tudor Vianu îi face lui Ion Codru Drăguşanu un portret entuziast în *Arta prozatorilor români* şi îl compară pe acest autor cu celebrele personaje ale lui Stendhal şi Lesage la un loc[22], totodată fixându-i şi locul în

[9] Şerban Cioculescu (ed.), *I. Codru Drăguşanu : Peregrinul transilvan* (1835-1844), Bucureşti, Cugetarea-Georgescu Delafras, 1942.
[10] Ş. Cioculescu, *ibid.*, p. IX-X : „În *Familia* de la Budapesta, […], se publică poema *Svaturile unui părinte bun către fiulu său*, tradusă din ’frânceşte’ şi semnată Codru Drăguşanul.”
[11] Ş. Cioculescu, V. Streinu, T. Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972, p. 135.
[12] *Ibid*.: „autorul lucid avea perfecta conştiinţă a dublei personalităţi”.
[13] *Ibid*., p. 133-134 : „Într-adevăr, peste cîteva luni găseşte cu cale să semneze *Svaturile unui parinte bun catre fiul sau*, traducere în versuri din limba franceză (*Familia*, 25 oct. 1865), pentru că e o bucată literară cu tendinţe morale.”
[14] Ion Codru Drăguşanu : *Peregrinul transilvan*. Ediţie îngrijită de Romul Munteanu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1956, p. 14.
[15] Georgiana Lungu-Badea, *Repertoriul traducătorilor români de limbă franceză, italiană, spaniolă* (secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea). *Studii de istorie a traducerii* (I), Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2006, p. 99.
[16] Georgeta Antonescu, *op. cit*., p. 29.
[17] *Ibid*., p. 34.
[18] *Ibid*., p. 35.
[19] Corneliu Diaconovich, Asociaţiunea pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (ed.), *Enciclopedia Română*, Sibiu, W. Krafft, 1898-1904.
[20] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Craiova, Editura Vlad&Vlad, 1993.
[21] G. Călinescu, *Istoria literaturii române, Compendiu*, Bucureşti, Litera Internaţional, 2001, p. 146-148.
[22] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*. Ediţie îngrijită de Geo Şerban. Bucureşti, Editura Lider, 1997 (Editura Contemporană, 1942), p. 83-88. „acest Gil Blas român, care are o structură intelectuală amintind luciditatea şi ascuţimea lui Julien Sorel, nu poate fi comparat în epoca sa decît cel mult cu Nicolae Filimon.” *Ibid*. p. 85.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

literatura română. Emanoil Bucuta îi consacră la rândul său un frumos eseu[23] în care aduce date clarificatoare despre scriitor[24], însă fără un cuvânt despre Ion Codru Drăguşanu traducătorul. Ion Negoiţescu[25], Ion Rotaru[26] nu comentează traducerile. Mircea Anghelescu, deja citat, împărtăşeşte cu cei menţionaţi aici ideea că „drăguşanul" este scriitorul unei singure opere, care este în acelaşi timp şi o operă singulară[27], susceptibilă de a rezerva surprize cercetătorului. El comentează avizat câteva traduceri ale scriitorului, însă nu face nici un comentariu la *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*. În fine, Nicolae Manolescu[28] laudă filozofia ludică şi ştiinţa limbii puse în operă în *Peregrinul transilvan*, însă nu are nici un cuvânt referitor la activitatea de traducător a lui Ion Codru Drăguşanu. Toate aceste poziţionări şi tendinţe pun în evidenţă interesul limitat, când nu este inexistent, al criticii faţă de cazul în sine al acestui text orfan. De un secol şi jumătate, textul lui Ion Codru Drăguşanu a devenit o „pată albă", o enigmă literară, a cărei dezlegare nu este lipsită de însemnătate, cunoaşterea numelui autorului textului sursă precum şi a textului original fiind semnificativă pentru metabolismul literar românesc, în special pentru cel transilvan. În lipsa acestei referinţe fondatoare, cititorul este justificat a se întreba dacă textul din *Familia* este cu adevărat o traducere, aşa cum este prezentat pe pagina revistei, sub semnătura lui Ion Codru Drăguşanu, o compoziţie personală pe o temă împrumutată, sau o adaptare a unui text ocultat voluntar, ori, pur şi simplu, o traducere neinspirată, aşa cum presupun, chiar în lipsa confruntării cu originalul, cei mai mulţi dintre criticii literari români. Să comparăm textele de mai jos :

***Avis d'un bon père à son fils*, publié par A. F. J. Fréville. *Beaux traits du jeune âge,* 1813 (1824)**	**Ion Codru Drăguşanu : *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu, Familia,* 1865**
Bientôt, ô cher enfant, ma pesante paupière Hélas ! va se fermer à la douce lumière. Avant de nous quitter, pour que tu sois heureux, D'un sage écoute et suis les avis précieux.	Am sê-ti dau eu svaturi, fiulu meu celu dulce, Cari la fericire te-oru poté conduce; Pana nu'nchidu ochii pentru somnulu mare, In ór'a din urma fii cu ascultare!
5. Le monde est une mer qu'agitent mille orages ; J'ai connu des écueils par mes propres naufrages ; Pilote maladroit, mais par ma faute instruit, Je veux te voir au moins en recueillir le fruit. Tout mon cœur sur les flots suit ta nacelle errante ; **10.** Un souffle du zéphir me glace et m'épouvante : Je crois ouïr gronder l'Aquilon furieux, J'implore en ta faveur et les vents et les Dieux.	5. Lumea e o mare ne'ntreruptu cercata De furtune grele ce nu mai incéta; Dandu de naiefrangeri din nesocotintia, Eu trecandu prin ele am si esperintia. Doru-mi este numai sê culegi tu frupte, 10. Se incungiuri incai ale mele lupte; A ta naisióra ratecindu pre unde, Sufletu-mi inghiacia, anim'a-mi patrunde: Candu zefirulu misca, ventulu linu suflandu, Pare-mi câ unu vulturu sbóra detunandu,

[23]Emanoil Bucuta, „Călătoriile lui Ion Codru Drăguşanu". *Transilvania*, Sibiu, anul 73, nr. 5, mai 1942, p. 373-380.

[24] E. Bucuta îl compară cu celebrele personaje Gil Blas şi Wilhelm Meister în anii săi de călătorie, dar şi cu Voltaire, cu I. Ghica epistolierul, cu C. Negruzzi, autorul *Păcatelor tinereţelor*, cu A. Odobescu cel din *Pseudokineghetikos*, cu I. Creangă cel din *Amintiri...* şi chiar cu Marius Chicoş Rostogan al lui Caragiale (p. 376).

[25] Ion Negoiţescu, *Istoria literaturii române*, Vol. I (1800-1945), Bucureşti, Editura Minerva, 1991.

[26] Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, Vol. 1 (De la origini până la 1900), Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p. 196-198.

[27] Mircea Anghelescu, „Codru Drăguşanu". *Textul şi realitatea*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1988, p.131-141 (aici p. 138) : „Într-adevăr, tot procesul istoric al reconsiderării lui Codru-Drăguşanu […] se bazează pe o singură operă, pe o singură carte, ce e drept cu totul ieşită din comun: *Peregrinul transilvan*."

[28] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1990, p. 220.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

Nul n'a vu tous ses jours filés d'or et de soie,
Aux dégoûts, aux chagrins, l'Univers est en proie;
15. On passe en un moment de la joie aux douleurs:
Le matin dans les ris, et le soir dans les pleurs.

Crains d'un lâche repos la fatigue accablante,
Préfère à la mollesse une vie agissante ;
A trente ans, tu diras, des plaisirs détrompé,

20. L'homme le plus heureux, est le plus occupé.
Tout travaille & et se meut dans la nature entière;
Le plus petit insecte agit dans la poussière,
Vois cette eau qui croupit, l'air en est empesté;
Admire la fraîcheur et la limpidité
25. De cette onde qui court, par des routes fleuries,
Féconder nos vergers, embaumer nos prairies :
Le temps est un éclair pour le mortel actif,
Le temps, avec lourdeur, pèse sur l'homme oisif.

Mais quel que soit l'état où ton penchant t'appelle,
30. Que la probité soit ta compagne fidèle :
La réputation est aisée à flétrir;
C'est un cristal poli qu'un souffle peut ternir.
Le désir de l'honneur à tel point nous anime,
Qu'on veut être estimé de ceux qu'on mésestime.
35. On peut tout immoler, tout souffrir à ce prix :
On pardonne à la haine, et jamais au mépris.

Sans être misanthrope, aime la solitude;
Fais-y du cœur humain la difficile étude;
Que Larochefoucault, Labruyère, Adisson,
40. T'apprennent à sonder cet abîme profond;
Qu'ils soient dans tous les temps tes oracles, tes guides,
Ces amis-là, mon fils, ne sont jamais perfides.

L'homme, bien rarement, se montre tel qu'il est;
En public il est vu sous le jour qui lui plaît,
45. Il donne à ses défauts d'élégntes surfaces,
A la difformité l'apparence des grâces;
Dans ses déguisemens l'amour-propre est subtil:
Celui qui n'a qu'un œil se montre de profil.
Au choix de tes amis sois donc lent et sévère;
50. Examine long-tems, la méprise est amère.

Fuis les excès: l'avare est le bourreau de soi;
Le prodigue est esclave, et l'économe est roi ;
Sans soucis, sans terreur remords, il voit le jour renaître;
Lui seul est bienfaisant, et lui seul il peut l'être.

15. Eu atunci indata cadu si me prosternu,
Chiâmu in ajutoriu-ti pre Dieulu eternu.

Vieti'a ferice d'auru intirata,
Carier'a lina cu flori semenata,
Nu este menita pentru moritoriu,
20. Ci ursit'a-i este-a fi suferitoriu.
Tóta lumea este a machnirei préda.
La doreri placerea trebuie sê céda, –
Dupa desfatare chinulu ne va frange,
Celu-ce sér'a ride, demanéti'a plange.

25. Fugi de molitiune, câ-ci te ostenesce, –
Dar' viéti'a-activa te inteneresce;
Candu vei fi'n etate, mai inaintatu
Si candu despre lucruri vei fi judecatu, –
Satùlu de petreceri ca mine , vei dîce:
30. Celu-ce mai mult lucra, e celu mai ferice!
In natura tóte lucra si se misca,
In tierana sapa sprinten'a furnica;
Aerulu lu strica laculu statatoriu,
Dar'lu recoresce riulu curgatoriu.
35. Praturi inflorite, campuri elu adapa,
Si cu limpedîmea-i ochii ni-i desfata;
Tempulu ca un fulgeru pentr'unu activu sbóra,
Dar'cu greu apésa pre trandavu, lu-omóra.

Ori-ce cariera ti-ar fi destinata,
40. Fia-ti probitatea sócia necurmata;
Lesne se'negresce numele frumosu,
Ca prin o suflare unu cristalu luciosu;
Sentiulu de onóre multu ne animédia,
Omulu cere stima si candu despretiédia
45. Pentr'onóre rabda si sacrédia totu,
Multi ce iérta ur'a, despretiulu nu-lu potu.

Misantropu sé nu fii, ci ca singurariu
In a ta viétia aibi de indreptariu
Pre Larochefoucault, La Bruyère, Addison,
50. Fia-ti ca oraclulu, urma svatulu lor.
Fâ cu ei un studiu, cérca si patrunde,
Anim'a umana cu-abise profunde;
Autorii astia, fiulu meu, se scia,
Sunt amicii mai buni, fara perfidia.

55. Omulu raru s'aréta cumu e, lui i place
Publiculu sê-lu védia candu elu se preface;
Defectelor sale da fetie lucióse,
Si diformitatei tipuri gracióse;
In schimositura celu duru e subtilu,
60. Chiorulu candu apare, s'aréta'n profilu,
Deci destinge bine, candu amici vei luá,
Câci amaru mai este de-a te insielá.

Fugi de tot escesulu, nu-ti potu destul dîce,
Unu avaru e sie-si singuru carnefice;
65. Sclavu e predatoriulu, pastratoriulu rege,
Fara grigi, necasuri elu cu tempulu merge;
Cel-ce crutia-e darnicu, si póte sê fia

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

55. Sous un vil intérêt ne sois point abattu;
L'argent le cède à l'or, et l'or à la vertu.
Souvent, de l'équité la borne est un peu juste,
Qui n'est pas généreux est tout près d'être injuste.
Souviens-toi bien, mon fils, que dans l'âge avancé,
60. Le présent s'embellit des vertus du passé ;
Que le destin te soit ou propice ou sévère,
De quelque infortuné soulage la misère :
Tu le pourras, mon fils ; si tu naquis sans biens,
Apprends l'art d'être utile avec peu de moyens.

65. Hélas! ce malheureux qu'on fuit, qu'on appréhende,
Plaignons-le; c'est souvent tout ce qu'il nous demande.
Qu'une oreille attentive écoute ses revers,
Qu'il charme en les contant les maux qu'il a soufferts.
Si ton cœur ne palpite au récit de ses peines,
70. Puisse ton sang bientôt se tarir dans tes veines!...

L'homme hélas ! est souvent fourbe, méchant, pervers;
L'intérêt est le dieu qui régit l'Univers.
Je le sais; mais le tien te prescrit l'indulgence,
L'humanité, l'oubli, le pardon de l'offense.

75. Qu'un orgueil dangereux n'aille point t'abuser;
Il n'est point d'ennemi qu'on doive mépriser :
Le plus faible souvent suffit pour nous détruire,
Un sot même a toujours assez d'esprit pour nuire.

En consacrant tes jours à de nobles travaux,
80. Tu peux, sans les heurter, dépasser tes rivaux ;
Sois hardi dans tes vœux: ce n'est pas au vulgaire,
C'est aux esprits bien faits qu'il faut tâcher de plaire.
De ceux qui ne sont plus, on vante les talens;
on n'aime point les morts, mais on hait les vivans.

85. Si le ciel t'a doué d'un rayon de génie,
Un jour tu sentiras l'aiguillon de l'envie :
Au mérite, aux succès toujours son fiel se joint ;
Travaille à l'exciter, mais ne l'irrite point.
Si tu veux désarmer sa vengeance funeste,
90. Oppose à sa furie un air humble et modeste,
Ainsi que la pudeur, de son doux incarnat,
Colorant l'innocence, augmente son éclat ;
La modestie ajoute au talent qu'on renomme ;
Le pare, l'embellit: c'est la pudeur de l'homme.
95. La modestie enchante, et l'amour-propre aigrit :
C'est par le cœur qu'on plaît bien plus que par l'esprit.

A l'Être-Suprême.

Prosterne-toi, mon fils, devant l'Être-Suprême ;
Reconnais en lui seul ton premier bienfaiteur :
L'Univers, tu le sens, ne s'est point fait lui-même ;

Câ-ci crutiarea-e mama la filantropia.

Generositatea ambitiunédia,
70. Pre omu interesulu caracteridédia;
Nu iubí mamonulu, nu dorí tu auru,
Neci argintulu splendidu, – virtutea-e tesauru,
Nu stá cu rigóre langa ecuitate,
Generosu de nu esti, cadi in strembatate.

75. Cugeta iubite, câ la caruntetie
Te- a naltiá virtutea dela tineretie;
Daca-ti e destinulu bunu, precum se dîce,
Mangaia, ajuta pre celu neferice.
Poti sê faci acésta, macaru scapetatu,
80. Câ-ci ca se'nveti artea minte ti s'a datu.

Pre nenorocitulu, ce-lu persecutara,
Mangaia-lu, dâ'i svaturi, plange-i sórtea-amara;
Elu mai multu nu cere, plansulu seu asculta!
Gelea'mpartesîta-e, gele multu scadiuta, –
85. Dar' de nu-ti palpita anim'a in tine,
Audându-lu, sce-ti sangele din vêne!

Omulu, vai! Adese-e reu, astutu, spurcatu,
Interesu-e dieulu pe pamentulu latu,
Elu ací domnesce, vedí! Dara credinti'a
90. Ni prescrie nóue tóta indulginti'a;
Se iertâmu si-acei-ce ni facura rele
Câ-ci umenitatea asta ni-o cere.

E periclu mare ca sê fii sumetiu,
Neci la inamicu-ti sê n'areti despretiu;
95. Celu mai debilu póte a te surupá,
Ba si chiaru neghiobulu scie stricá.
Sê invingi rivalii, dar nu-i iritá,
Ci spre fapte bune caut-a te sacrá;
Fii cu barbatîa lucru bunu de faci,
100. Lasa'n pace vulgulu, celor buni sê placi;
Pre cei morti adese lumea îi maresce, –
Dór' iubesce mortii? – nu! pe-ai vii uresce!

O radia de geniu de ai eredîtu,
Vei sentî si-alu pismei ghimpe ascutîtu;
105. Ca-ci e aplecata ferea sê si-o verse,
Unde observvésa meritu si succese;
Cauta si descépta al ei reu veninu,
Dar' nu-i dá tu freulu, sé-ti ajunga'n sinu, –
Vrei sê se 'nfrenedie a ei resbunare,
110. Furiei opune modest'a portare;
E ca si pudórea cu a ei rosîre
Dâ la inocintia mare stralucire;
Modesti'a-adauge la talentu renume,
Splendida decóre si coróna-i pune;
115. Modesti'a'ncanta trufi'a 'ntarita,
Anim'a intrece mintea ascutîta.

Fiulu meu adóra bunulu Creatoru,
Celu-ce tiene tóte si vietia-ti dâ.
Vedi câ Universulu de sine nu stâ,

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

100. Et certes ce grand œuvre atteste un grand auteur.	120. Si acestu opu mare are autoriu!

Exceptând unele parafraze mai largi şi chiar unele deplasări fragmentare, admisibile totuşi în câmpul traducerii, textele puse aici faţă în faţă corespund până în amănunt celor doi termeni ai relaţiei original-traducere în plan semantic şi formal. Textul pe care îl prezentăm pentru prima dată ca fiind cel tradus de Ion Codru Drăguşanu sub titlul *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu* este aşadar epistola morală „Avis d'un bon père à son fils" publicată de Anne-François-Joachim Fréville[29] în culegerea sa de texte dedicate educaţiei morale a tinerei generaţii intitulată *Beaux traits du jeune âge: suivis de l'histoire de Jeanne d'Arc et du panthéon des enfans celèbres*[30], continuare a unei preocupări educative ale cărei urme duc cu douăzeci de ani în urmă, până în primii ani de după Revoluţie, când Fréville publică probabil prima sa antologie morală pentru tineret: *Vie des enfans célèbres, ou Les modèles du jeune âge; suivis des plus beaux traits de piété filiale: pour servir de lecture et d'instruction à la jeunesse*[31], care însă nu conţinea acest text. Este vorba aici, sub forma unei scrisori paterne adresată fiului, conţinând sfaturi de bună conduită în lume, de o adevărtă epistolă morală în versuri, în buna tradiţie clasică. În traducerea sa, Ion Codru Drăguşanu respectă elementele ei formale: alexandrini, rime alăturate, dispuse în strofe inegale corespunzător grupării şi dezvoltării inegale a ideilor morale care compun fondul textului, punctele diverse ale unui îndreptar de bună purtare. Desigur, constrângerile formale nu uşurează sarcina traducătorului, obligat adesea să caute soluţii paliative într-o limbă care nu excela prin plasticitatea sa, din motive istorice obiective. Însă Ion Codru Drăguşanu nu se lasă descurajat, şi instinctul lui de om de litere îi poartă pana: când poate, el se menţine aproape de modelul său; când limba se dovedeşte mai îndărătnică, atacă unităţi mai mari, care depăşesc graniţa versului ori chiar se întind pe mai multe versuri. Aceasta îi permite să opereze deplasări, dislocări şi redistribuiri de materie semantică, în cadrul strofic, reducând astfel pierderile semantice – obsesia şi piatra de încercare a traducătorului. Desigur, în acest context, gramatica şi lexicul latinizant recomandate de autoritatea tutelară a lui Laurian, dar venind din zarea ciparianâ mai îndepărtată, acţionează ca o dublă constrângere cu efecte drastice asupra operei, obligând traducătorul la adoptarea unor soluţii nu o dată lipsite de naturaleţe şi, prin urmare, de eleganţă. Astfel, pentru a păstra şi transmite neîmpuţinat

[29] Anne-François-Joachim Fréville (1749-1832), *Beaux traits du jeune âge: suivis de l'histoire de Jeanne d'Arc et du panthéon des enfans célèbres*, Paris, Parmantier, 1824, p. 372-375, disponibil la: https://books.google.fr/books?id=tk8qAAAAYAAJ&pg=PA257&lpg=PA257&dq=Anne+Fran%C3%A7ois+Joachim+Fr%C3%A9ville+:+Beaux+traits+du+jeune+%C3%A2ge+:+suivis&source=bl&ots=bl45cAwnkJ&sig=e2uW9aniiLdk9e-C6t0awAh9ecg&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwim05LC7L3NAhVGtRQKHURrB2sQ6AEINTAD#v=onepage&q=Anne%20Fran%C3%A7ois%20Joachim%20Fr%C3%A9ville%20%3A%20Beaux%20traits%20du%20jeune%20%C3%A2ge%20%3A%20suivis&f=false Decalarea spaţială a strofelor ne aparţine.

[30] *Beaux traits du jeune âge: suivis de l'histoire de Jeanne d'Arc et du panthéon des enfans célèbres* (Paris, Genets, 1813). Lucrarea s-a bucurat de mare succes în epocă, a cunoscut mai multe ediţii (Antoine-Jacques Genets, 1792, … 1818, 1822 ; Jean-Jacques Parmantier, 1824, Pierre-Paul Didier, 1836, 1838, 1841, 1846) şi o circulaţie europeană. Iată cum îşi prezintă autorul antologia : „Ce nouvel ouvrage qui complète notre cours de *lectures élémentaires et morales*, c'est-à-dire, *l'Alphabet personnifié*, et la *Lecture par images*, ornés de soixante-quinze figures d'enfans en action; le *Domino des enfans*; les *Contes jaunes*; les *Enfans célèbres*; la *Piété filiale*; les *Lectures poétiques*; les *Merveilles de l'instinct et de la nature*; les *Passe-temps instructifs*, les *Chiens célèbres* etc., etc.; cet ouvrage, dis-je, ne sera peut-être pas sans utilité dans le sein des familles et dans les maisons d'éducation: en effet, il tend à exciter de nobles sentimens dans le cœur de la jeunesse." *Avis d'un bon père à son fils* este ultimul text din acest „digest" de lecturi moralizatoare.

[31] Caroline Fayolle, „Les fonctions politiques de la famille dans les livres d'éducation (1793-1816)". *Dix-huitième siècle* 1/2010 (n° 42), p. 633-653, www.cairn.info/revue-dix-huitieme-siecle-2010-1-page-633.htm [22.01.2016].

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

conţinutul semantic al originalului, Ion Codru Drăguşanu nu şovăie a modifica dimensiunea strofelor, a înmulţi numărul versurilor, chiar cu riscul de a dilua ideea: dacă originalul este un text de 100 de alexandrini, traducerea are 120 de versuri, adică 1/5 în plus, fără a afecta însă „contractul de traducere" – echivalenţă, fidelitate, transparenţă etc. –, care este în întergime realizat. Obiectivul de a găsi şi de a face cunoscut originalul textului drăguşănean fiind atins, demonstraţia noastră s-ar fi putut opri aici.

În realitate, textul din culegerea lui Anne-François-Joachim Fréville suferă de aceeaşi lipsă ca şi cel al lui Ion Codru Drăguşanu: numele autorului. În buna logică a antologiilor tematice, culegerea al cărei editor este Anne-François-Joachim Fréville reuneşte texte de autori diverşi, de cele mai multe ori nenumiţi sau menţionaţi doar aluziv – istorici, moralişti, memorialişti –, preluate de editor şi „amenajate" în diverse chipuri anume pentru a le adapta scopului educativ al lucrării prin concentrare, rezumare, schematizare, expansiune, prin reformularea ideilor morale, prin adaptarea vocabularului, a registrului discursiv etc. Însă nici acest lucru nu este declarat de manieră explicită. Pe scurt, rezultatul la care am ajuns în căutarea originalului *Svaturilor*… se dovedeşte a nu fi fost decît unul parţial, o etapă, nu un punct final. Chiar şi după stabilirea cu certitudine a textului publicat de Fréville ca original cert al textului *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*, majoritatea întrebărilor pe care le suscită traducerea lui Ion Codru Drăguşanu rezistă. Acest semi-eşec închide primul „timp" al cercetării de faţă şi îl de
schide pe cel de-al doilea, mai anevoios, deoarece el ne-a impus necesitatea de a răsfoi o vastă literatură morală precum şi o bună parte din presa literară contemporană lui Fréville, în special cea din ultimul pătrar al veacului al XVIII-lea şi de la începutul celui următor, adică aproape o jumătate de secol de literatură în mare parte îngropată în prăbuşirile şi emergenţele unei epoci de cotitură în istoria Franţei. Această împrejurare ne readuce în zarea întrebărilor iniţiale, chiar dacă termenii sunt schimbaţi. Este acest text o compoziţie a lui Fréville? Este el un text străin, împrumutat de Fréville de la un autor necunoscut, sau cunoscut, dar trecut sub tăcere din anumite raţiuni, şi atunci, care ar fi acestea? Şi, în acest caz, importă să ştim dacă textul a fost preluat fidel, sau a fost modificat (eventual, prin ce proceduri). În sfârşit, ne putem întreba în context şi dacă textul este – de ce nu? – o traducere, cunoscut fiind că Fréville era şi un traducător neobosit de literatură engleză. Fiind de la sine înţeles că la întrebările legate de traducător nu se poate răspunde decât odată stabilită cu certitudine identitatea textului de care el s-a servit, ne propunem să revenim la ele mai jos. Cele legate de instanţa auctorială, în schimb, se dovedesc a fi deosebit de anevoioase, şi ne grăbim a le da întâietate.

Se pune mai întâi întrebarea dacă textul este o compoziţie a lui Fréville sau un text „împrumutat". În textele disponibile[32], nu am găsit nici un indiciu că Fréville ar fi autorul textului *Avis d'un bon père à son fils*, cu toate că, ocazional, a scris şi el poezie[33]. Această cercetare ne-a condus în final până la textul unui autor de mult uitat, Jacques-Corentin Royou, autor, între altele, al textului *À mon fils*. Primul indiciu l-am găsit, tot într-o culegere de texte

[32] http://data.bnf.fr/11996457/anne-francois-joachim_freville/ [03.03.2016].

[33] De exemplu, el este autorul binecunoscutului catren: „Qui n'ose aura toujours / Un sort triste et piteux / Car la gloire et l'amour / Se moquent des honteux."

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

morale[34] a lui Anne-François-Joachim Fréville, datând din 1792, unde sunt citate, versuri[35] din poemul publicat în culegerea din 1824 de care ne-am folosit. În culegerea citată, aceste excerpte comportă o menţiune auctorială la sfârşitul volumului: Royou, fără prenume, fără alte informaţii editoriale, semn desigur că autorul citat era o referinţă suficient de cunoscută pentru ca alte detalii să fie necesare. De aici încolo aveam un reper nou pentru a relansa cercetarea de arheologie literară în jurul lui Royou. Astfel am ajuns la izvorul textual căutat, închizând toate parantezele interogative. Numai că textul la care am ajuns era diferit de cel publicat de Fréville şi tradus de Ion Codru Drăguşanu. Precizăm aici, deşi aceasta nu reprezintă încă o dovadă în sensul demersului nostru ci numai un element semnificativ, că textul lui Royou este anterior celui publicat de Fréville. Transcriem mai jos în *vis-à-vis* cele două texte:

Jacques-Corentin Royou : *À mon fils, L'Année littéraire,* 1785[36]

Nul n'a vu tous ses jours filés d'or & de soie.
Aux dégoûts, aux chagrins, l'univers est en proie.
On passe en un moment de la joie aux douleurs;
le matin dans les ris & le soir dans les pleurs.
5. Tu connois le destin des jumeaux de la fable.
Ce couple tour-à-tour heureux & misérable,
après avoir foulé l'Olympe radieux,
& goûté le nectar à la table des Dieux,
victime d'une loi rigoureuse & fatale,
10. descendoit tristement sur la rive infernale.
Emblème ingénieux dont le sens est très-clair!
Le ciel, c'est le plaisir; la peine, c'est l'enfer.

Crains d'un lâche repos la fatigue accablante;
préfère à la mollesse une vie agissante.
15. A trente ans, tu diras, des plaisirs détrompé:
l'homme le plus heureux, c'est le plus occupé.
Tout travaille & se meut dans la nature entière.
Le plus petit insecte agit dans la poussière.
Vois cette eau qui croupit: l'air en est empesté.
20. Admire la fraîcheur & la limpidité
de cette onde qui court, par des routes fleuries,
féconder nos vergers, embaumer nos prairies.
Le tems est un éclair pour le mortel actif.
Le tems avec lourdeur pèse sur l'homme oisif.

25. Mais quel que soit l'état où ton penchant t'appelle,
que la probité soit ta compagne éternelle.
La réputation est aisée à ternir.
Le désir de l'honneur à tel point nous anime,
qu'on veut être estimé de ceux qu'on mésestime.
30. On peut tout immoler, tout souffrir à ce prix.

A.-F.-J. Fréville : *Avis d'un bon père à son fils*

Bientôt, ô cher enfant, ma pesante paupière
Hélas ! va se fermer à la douce lumière.
Avant de nous quitter, pour que tu sois heureux,
D'un sage écoute et suis les avis précieux.

5. Le monde est une mer qu'agitent mille orages ;
J'ai connu des écueils par mes propres naufrages ;
Pilote maladroit, mais par ma faute instruit,
Je veux te voir au moins en recueillir le fruit.
Tout mon cœur sur les flots suit ta nacelle errante ;
10. Un souffle du zéphir me glace et m'épouvante :
Je crois ouïr gronder l'Aquilon furieux,
J'implore en ta faveur et les vents et les Dieux.
Nul n'a vu tous ses jours filés d'or et de soie,
Aux dégoûts, aux chagrins, l'Univers est en proie;
15. On passe en un moment de la joie aux douleurs:
Le matin dans les ris, et le soir dans les pleurs.

Crains d'un lâche repos la fatigue accablante,
Préfère à la mollesse une vie agissante ;
A trente ans, tu diras, des plaisirs détrompé,
20. L'homme le plus heureux, est le plus occupé.
Tout travaille & et se meut dans la nature entière;
Le plus petit insecte agit dans la poussière,
Vois cette eau qui croupit, l'air en est empesté;
Admire la fraîcheur et la limpidité
25. De cette onde qui court, par des routes fleuries,
Féconder nos vergers, embaumer nos prairies :
Le temps est un éclair pour le mortel actif,
Le temps, avec lourdeur, pèse sur l'homme oisif.

Mais quel que soit l'état où ton penchant t'appelle,
30. Que la probité soit ta compagne fidèle :

[34] Fréville, Anne-François-Joachim, *Temple de la morale, ou Pensées gnomiques, tirées des poètes, pour tous les âges de la vie, et surtout pour former la jeunesse au bon sens, aux vertus civiques et à l'amour de l'humanité,* par Fréville. Seconde édition, an IIIe de la République, chez Guelfier (?) http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k490588/f23.item.zoom

[35] De exemplu, la p. 20 : „Apprends l'art d'être utile avec peu de moyens". Citatul trimite la nr. 189 din lista surselor şi corespunde lui Royou (v. p. 212). De asemeni: „Tout honnête homme est franc ; qui dit fin, dit fripon" (*Ibid.*, p. 165).

[36] *L'année littéraire,* T. I, 1785, p. 205-213. Disponibil la https://archive.org/details/lannelittraireo32frgoog

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

On pardonne à la haine & jamais au mépris.

Le monde est une mer qu'agitent mille orages.
J'ai connu des écueils par mes propres naufrages.
Pilote mal-adroit, mais par ma faute instruit,
35. je veux te voir au moins en recueillir le fruit.
Tout mon cœur sur les flots suit ta nacelle errante.
Un souffle du zéphir me glace d'épouvante;
je crois ouïr gronder l'aquilon furieux;
j'implore en ta faveur & les vents & les Dieux.
40. Va, j'empêcherai bien qu'un calcul parricide,
que souvent forme un fils barbarement avide,
te fasse supputer le terme de mes jours:
j'en fais un sûr moyen: c'est de t'aimer toujours.
Ton père, à ton amour, à ta reconnoissance,
45. a des droits plus sacrés que ceux de ta naissance;
& prévenant sans cesse ou comblant tes souhaits,
il veut régner sur toi par le droit des bienfaits.

Sans être misanthrope, aime la solitude,
fais-y du cœur humain la difficile étude.
50. Que la Rochefoucauld, la Bruyère, Charon,
t'apprennent à sonder cet abîme profond.
Qu'ils soient dans tous les tems tes oracles, tes guides.
Ces amis=là, mon fils, ne sont jamais perfides.

L'homme bien rarement se montre tel qu'il est.
55. En public il est vu sous le jour qui lui plaît.
Il donne à ses défauts d'élégantes surfaces;
à la difformité l'apparence des grâces;
Dans ses déguisemens l'amour-propre est subtil:
Celui qui n'a qu'un œil se montre de profil.
60. Au choix de tes amis sois donc lent & sévère;
Examine long-tems; la méprise est amère.

Fuis les excès: l'avare est le bourreau de soi;
Le prodigue est esclave, & l'économe est roi.
Sans soucis, sans terreur il voit le jour renaître;
65. Lui seul est bienfaisant, & lui seul il peut l'être.

Sous un vil intérêt ne sois point abattu:
L'argent le cède à l'or, & l'or à la vertu.

Souvent, de l'équité la borne est un peu juste:
qui n'est pas généreux est tout près d'être injuste.

70. D'homme adroit & rusé méprise le renom:
Tout honnête-homme est franc; qui dit fin dit fripon.

Que le destin te soit ou propice ou sévère,
de quelqu'infortuné soulage la misère.
Tu le pourras, mon fils. Si tu naquis sans biens,
75. apprends l'art d'être utile avec peu de moyens.

Hélas! ce malheureux qu'on fuit, qu'on appréhende,
plaignons-le; c'est souvent tout ce qu'il nous demande.
D'une oreille attentive écoute ses revers;
il aime à raconter les maux qu'il a soufferts.
80. Si ton cœur ne palpite au récit de ses peines,

La réputation est aisée à flétrir;
C'est un cristal poli qu'un souffle peut ternir.
Le désir de l'honneur à tel point nous anime,
Qu'on veut être estimé de ceux qu'on mésestime.
35. On peut tout immoler, tout souffrir à ce prix :
On pardonne à la haine, et jamais au mépris.
Sans être misanthrope, aime la solitude;
Fais-y du cœur humain la difficile étude;
Que Larochefoucault, Labruyère, Adisson,
40. T'apprennent à sonder cet abîme profond;
Qu'ils soient dans tous les temps tes oracles, tes guides,
Ces amis-là, mon fils, ne sont jamais perfides.
L'homme, bien rarement, se montre tel qu'il est;
En public il est vu sous le jour qui lui plaît,
45. Il donne à ses défauts d'élégntes surfaces,
A la difformité l'apparence des grâces;
Dans ses déguisemens l'amour-propre est subtil:
Celui qui n'a qu'un œil se montre de profil.
Au choix de tes amis sois donc lent et sévère;
50. Examine long-tems, la méprise est amère.
Fuis les excès: l'avare est le bourreau de soi;
Le prodigue est esclave, et l'économe est roi ;
Sans soucis, sans terreur remords, il voit le jour renaître;
Lui seul est bienfaisant, et lui seul il peut l'être.

55. Sous un vil intérêt ne sois point abattu;
L'argent le cède à l'or, et l'or à la vertu.
Souvent, de l'équité la borne est un peu juste,
Qui n'est pas généreux est tout près d'être injuste.
Souviens-toi bien, mon fils, que dans l'âge avancé,
60. Le présent s'embellit des vertus du passé ;
Que le destin te soit ou propice ou sévère,
De quelque infortuné soulage la misère :
Tu le pourras, mon fils ; si tu naquis sans biens,
Apprends l'art d'être utile avec peu de moyens.
65. Hélas! ce malheureux qu'on fuit, qu'on appréhende,
Plaignons-le; c'est souvent tout ce qu'il nous demande.
Qu'une oreille attentive écoute ses revers,
Qu'il charme en les contant les maux qu'il a soufferts.
Si ton cœur ne palpite au récit de ses peines,
70. Puisse ton sang bientôt se tarir dans tes veines!...
L'homme hélas ! est souvent fourbe, méchant, pervers;
L'intérêt est le dieu qui régit l'Univers.
Je le sais; mais le tien te prescrit l'indulgence,
L'humanité, l'oubli, le pardon de l'offense.

75. Qu'un orgueil dangereux n'aille point t'abuser;
Il n'est point d'ennemi qu'on doive mépriser :
Le plus faible souvent suffit pour nous détruire,
Un sot même a toujours assez d'esprit pour nuire.
En consacrant tes jours à de nobles travaux,
80. Tu peux, sans les heurter, dépasser tes rivaux ;
Sois hardi dans tes vœux: ce n'est pas au vulgaire,
C'est aux esprits bien faits qu'il faut tâcher de plaire.
De ceux qui ne sont plus, on vante les talens;
on n'aime point les morts, mais on hait les vivans.

85. Si le ciel t'a doué d'un rayon de génie,
Un jour tu sentiras l'aiguillon de l'envie :
Au mérite, aux succès toujours son fiel se joint ;

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

puisse ton sang bientôt se tarir dans tes veines!
Ce souhait est celui d'une ardente amitié;
il vaut mieux n'être pas que d'être sans pitié.
Rien ne doit l'étouffer dans une âme sensible.

85. C'est une vérité peut-être, & bien horrible,
que l'homme en général naquit fourbe & pervers.
L'intérêt est le dieu qui régit l'univers.
Je le fais; mais le tien te prescrit l'indulgence,
l'humanité, l'oubli, le pardon de l'offense.

90. Qu'un orgueil dangereux n'aille point t'abuser;
il n'est point d'ennemi qu'on doive mépriser.
Le plus foible souvent suffit pour nous détruire.
Un sot même a toujours assez d'esprit pour nuire.
En consacrant tes jours à de nobles travaux,
95. tu peux, sans les heurter, dépasser tes rivaux.
Sois hardi dans tes vœux: ce n'est pas au vulgaire,
c'est aux esprits bien faits qu'il faut tâcher de plaire.
De ceux qui ne sont plus, on vante les talens;
on n'aime point les morts, mais on hait les vivans.

100. Si le ciel t'a doué d'un rayon de génie,
un jour tu sentiras l'aiguillon de l'envie.
Au mérite, aux succès toujours son fiel se joint.
Travaille à l'exciter, mais ne l'irrite point.
Si tu veux désarmer sa vengeance funeste,
105. oppose à sa furie un air humble & modeste,
Ainsi que la pudeur, de son doux incarnat
colorant une Belle, augmente son éclat,
la modestie ajoute au talent qu'on renomme,
le pare & l'embellit: c'est la pudeur de l'homme.
110. La modestie enchante, & l'amour-propre aigrit.
C'est par le cœur qu'on plaît bien plus que par l'esprit.

Par des sucs meurtriers ma paupière offensée
d'un travail sérieux détournant ma pensée,
ma plume vagabonde, à coups précipités,
115. te trace en badinant, de sages vérités.
De toi seul occupé dans ce champêtre asyle,
je veux que mon loisir te soit encore utile.
Mais que vois-je? Déjà l'aurore au teint vermeil,
par sa foible lueur préparant ton réveil,
120. me découvre tes traits qu'un doux sommeil repose.
Ah! je cours t'embrasser ... Mais j'hésite et je n'ose...
(Il n'est pas tems encor que ton œil s'ouvre au jour.)
Mon amour me défend cette marque d'amour.

Travaille à l'exciter, mais ne l'irrite point.
Si tu veux désarmer sa vengeance funeste,
90. Oppose à sa furie un air humble et modeste,
Ainsi que la pudeur, de son doux incarnat,
Colorant l'innocence, augmente son éclat ;
La modestie ajoute au talent qu'on renomme ;
Le pare, l'embellit: c'est la pudeur de l'homme.
95. La modestie enchante, et l'amour-propre aigrit :
C'est par le cœur qu'on plaît bien plus que par l'esprit.

A l'Être-Suprême.

Prosterne-toi, mon fils, devant l'Être-Suprême ;
Reconnais en lui seul ton premier bienfaiteur :
L'Univers, tu le sens, ne s'est point fait lui-même ;
100. Et certes ce grand œuvre atteste un grand auteur.

Confruntarea celor două texte pune in relief asemănarea globală dintre ele, dar şi o serie de neconcordanţe frapante: ordinea expunerii este parţial schimbată şi 30 de versuri din poemul lui Royou – aproximativ 25% din corpul poemului – nu se regăsesc în versiunea lui Fréville. Alte 14 versuri, prezente la Fréville, par a fi adaosuri în raport cu textul de referinţă. În sfârşit, în versul 39 din varianta Fréville : „Que la Rochefoucault, Labruyère, Adisson" numele

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

renumitului iluminist britanic[37] se substituie celui al moralistului renascentist Pierre Charron[38] (versul 50 din varianta Royou): Pentru a concluziona provizoriu, cele două texte se prezintă ca identice semantic într-o largă proporţie, dar prezintă neconcordanţe care necesită a fi explicate printr-un demers filologic.

O analiză a modificărilor se dovedeşte de neînlocuit pentru a înţelege prin ce logică au devenit ele necesare. Să procedăm sinoptic şi comparativ, la identificarea şi la localizarea lor:

Versiunea Jacques-Corentin Royou	**Versiunea Anne-François-Joachim Fréville**
5. Tu connois le destin des jumeaux de la fable. Ce couple tour-à-tour heureux & misérable, après avoir foulé l'Olympe radieux, & goûté le nectar à la table des Dieux, victime d'une loi rigoureuse & fatale, **10.** descendoit tristement sur la rive infernale. Emblême ingénieux dont le sens est très-clair! Le ciel, c'est le plaisir; la peine, c'est l'enfer.	**1.** Bientôt, ô cher enfant, ma pesante paupière Hélas ! va se fermer à la douce lumière. Avant de nous quitter, pour que tu sois heureux, D'un sage écoute et suis les avis précieux.
50. Que la Rochefoucauld, la Bruyère, Charon, t'apprennent à sonder cet abîme profond.	Que la Rochefoucault, Labruyère, Adisson, **40.** T'apprennent à sonder cet abîme profond;
70. D'homme adroit & rusé méprise le renom: Tout honnête-homme est franc; qui dit fin dit fripon.	
	Souviens-toi bien, mon fils, que dans l'âge avancé **60.** Le présent s'embellit des vertus du passé ;
82. Ce souhait est celui d'une ardente amitié; il vaut mieux n'être pas que d'être sans pitié. Rien ne doit l'étouffer dans une âme sensible **85.** C'est une vérité peut-être, & bien horrible, **102.** Au mérite, aux succès toujours son fiel se joint. Travaille à l'exciter, mais ne l'irrite point.	
	A l'Être-Suprême. Prosterne-toi, mon fils, devant l'Être-Suprême ; Reconnais en lui seul ton premier bienfaiteur : L'Univers, tu le sens, ne s'est point fait lui-même ; **100.** Et certes ce grand œuvre atteste un grand auteur.
Par des sucs meurtriers ma paupière offensée d'un travail sérieux détournant ma pensée, ma plume vagabonde, à coups précipités, **115.** te trace en badinant, de sages vérités. De toi seul occupé dans ce champêtre asyle,	

[37] Addison, Joseph (1672-1719), eseist, poet dramatic şi om politic britanic, moralist, psiholog şi umorist care s-a exprimat în paginile revistei *Spectator*. În eseurile sale, el a dat caracterelor tip expresia caracteristică a timpului său.

[38] Pierre Charron (1541-1603), teolog, filozof, orator şi moralist, autor, între altele (*Trois vérités*, 1593; *Discours chrétiens*, 1600 etc.), al unui tratat despre înţelepciune, *Traité de la Sagesse*, în trei volume (Bordeaux, 1601).

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

je veux que mon loisir te soit encore utile.
Mais que vois-je? Déjà l'aurore au teint vermeil,
par sa foible lueur préparant ton réveil,
120me découvre tes traits qu'un doux sommeil repose.
Ah! je cours t'embrasser ... Mais j'hésite et je n'ose...
(Il n'est pas tems encor que ton œil s'ouvre au jour.)
123. Mon amour me défend cette marque d'amour.

Transcrierea celor două texte în paralel pune în evidenţă diferenţele dintre versiunea Royou, anterioară, şi versiunea Fréville, ulterioară, versiune pe care a folosit-o Ion Codru Drăguşanu. Este vorba de fragmente care există fie numai în versiunea Royou (versurile 5-12; 70-71; 82-84; 85; 102-103; 112-123, în total 28 versuri), fie numai în versiunea Fréville (versurile 1-4; 59-60; 97-100, în total 10 versuri), fie în ambele versiuni, dar nu în formă identică (Royou, versul 50; Fréville, versul 39). Această confruntare a textelor arată că este vorba de unul şi acelaşi poem, al cărui autor este Jacques-Corentin Royou, republicat cu modificări de Anne-François-Joachim Fréville. Ipoteza unei variante a textului lui Jacques-Corentin Royou, de care să fi dispus atât Fréville cât şi traducătorul român şi în raport cu care textul traducerii să corespundă sub aspectul fidelităţii (loialităţii) şi al echivalenţei semantice, nu s-a confirmat. Anne-François-Joachim Fréville nu poate fi eliminat din această ecuaţie literară în care, incontestabil, a jucat rolul de interpolator. În ceea ce-l priveşte pe Ion Codru Drăguşanu, interesează să (ne) explicăm de ce nu a făcut public numele autorului textului original, aspect deosebit de iritant, adevărată infracţiune la codul etic al traducătorului îndeobşte respectat, la *Familia*. Reiese însă, din cele înfăţişate până aici, că Ion Codru Drăguşanu nu cunoştea de fapt adevăratul autor al textului, dat fiind că acesta i-a parvenit, fără numele autorului, prin mijlocirea antologiei morale a lui Anne-François-Joachim Fréville unde nu se specifică sursa textului. Acest fapt explică de ce traducerea lui Ion Codru Drăguşanu nu menţionează informaţiile editoriale ale textului sursă. Preluarea cu dezinvoltură a textului *À mon fils* de către Fréville echivalează în termeni reali cu trecerea textului în domeniul public. Aşa stând lucrurile, chiar şi antologia lui Fréville îşi pierdea caracterul de referinţă viabilă.

Caracterul onest şi scrupulos al lui Ion Codru Drăguşanu precum şi experienţa sa de documentarist[39], de bibliotecar, dar şi de om de litere şi de publicist, fac inacceptabilă ideea încălcării din vinovată frivolitate a codului profesional al traducătorului şi ne îndreaptă spre o altă ipoteză privind opţiunea de publicare a traducerii chiar în lipsa unor date fiabile de identificare a textului de origine. Pentru a-i da formă şi pentru a-i testa valabilitatea să ne fie îngăduit să abordăm şi din alt unghi de vedere aceste texte legate între ele prin dubla relaţie de interpolare şi de traducere şi, de asemenea, să punem traducerea drăguşăneană în contextul preocupărilor sociale ale scriitorului român şi în raportul ei cu momentul istoric.

1. În primul rând să adăugăm câteva glose la rolul lui Fréville, al cărui text se află la originea traducerii lui Ion Codru Drăguşanu. Am văzut că Fréville este un compilator „în masă" şi, în raport cu textul lui Royou, şi un interpolator. Ne putem întreba de ce nu a specificat el sursa. Anne-François-Joachim Fréville era un om însufleţit de un ideal umanist care îşi lua materialul

[39] Ca fost secretar şi interpret al unor persoane de vază pe care le-a însoţit în călătorii de-a lungul deceniului 1837-1848.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

didactic de unde îl găsea. Pentru el educaţia trecea înaintea altor preocupări, artele şi literatura nu erau decât auxiliare[40] pedagogice. El credea în supremaţia şi continuitatea operei de educaţie în folosul omenirii şi al individului singular, peste şi dincolo de frământările şi de fracturile istoriei. Din motive ideologice lesne de înţeles, numele lui Royou pe care l-a putut folosi ca referinţă în 1792[41], când Franţa mai era încă monarhie, a devenit nefrecventabil sub regimurile ulterioare, republican şi imperial. În slujba republicii, a imperiului ori a monarhiei, „trăsăturile frumoase" de caracter erau aceleaşi în viziunea lui Fréville, şi ele trebuiau cultivate cu aceeaşi consecvenţă la tineri. În prefaţa la culegerea sa, el proclamă preeminenţa proiectului pedagogic asupra schimbărilor societale: „Des *meurs*, ô mes amis ! rien ne nous dispense d'elles./On abroge les lois : les *mœurs* sont immortelles[42]." Acestui ideal îi dedică Fréville un număr considerabil de lucrări – compilaţii, traducei din engleză, metode didactice –, şi tot sub imperativul lui compune şi publică un roman celebru în epocă, avându-i drept eroi pe fiul său Emilian, dispărut prematur la vârsta de şapte ani, şi pe „delfinul" Ludovic al XVII-lea, *Les Enfants célèbres*, care a cunsocut mai multe ediţii, adaptate de fiecare dată pentru a fi în concordanţă cu ideologia dominantă. Accelerarea istoriei după Revoluţie aduce în prim-planul actualităţii problema educaţiei morale şi a formării caracterelor ale cărei instrumente privilegiate sunt culegerile de „povestiri exemplare" extrase din cărţile de istorie şi din operele moraliştilor. Autorii de astfel de culegeri pun accent pe educaţia cetăţenească, iar cărţile de morală se înmulţesc. Învăţătorii au ca misiune să-i înveţe pe elevi să devină cetăţeni model ai Statului, fie el republică, imperiu ori monarhie. În prefaţa volumului *Beaux traits du jeune âge*..., Fréville declară: „Ce nouvel ouvrage […] tend à exciter de nobles sentiments dans le cœur de la jeunesse"[43], povestirile reproduse în el având drept personaje copii de aceeaşi vârstă cu cea a presupuşilor lui cititori. Cât despre intenţia care stă la baza alcătuirii culegerii, Fréville declară: „nous avons particulièrement insisté sur les qualités qui font l'homme, sur les vertus qui constituent la vraie gloire, encore, hélas, si peu connue[44]" şi îşi exprimă convingerea că se cuvine a sădi în sufletul copilului, încă din leagăn, ideea că „tout l'esprit du monde, avec un mauvais cœur, n'est qu'un présent funeste, et qu'*une bonne action vaut mieux que cent trophées*. Ne cessons de le répéter: […] Les saints devoirs, la reconnaissance, l'humanité, la bienfaisance, en forment l'objet principal, avec l'ordre, la justice et les mœurs, source de prospérités renaissantes, de force, de richesses, de grandeur, et fidèles conservatrices des empires[45]." Pe lângă povestirile exemplare alese, Fréville avea însă nevoie şi de un text care să oglindească şi să pună „în abis" nu numai volumul ca unitate totalizantă, ci însăşi relaţia pedagogică în care

[40] Anne-François-Joachim Fréville (1749-1832), *Beaux traits du jeune âge*..., p. III: „Ne cessons de le répéter: les sciences et les beux-arts ne sont que l'accessoire de l'éducation."
[41] Anne-François-Joachim Fréville, *Temple de la morale, ou Pensées gnomiques, tirées des poètes, pour tous les âges de la vie, et surtout pour former la jeunesse au bon sens, aux vertus civiques et à l'amour de l'humanité*, Seconde édition, an IIIe de la République, chez Guelfier (?) http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k490588/f23.item.zoom. Găsim în această culegere câteva versuri extrase din poemul *À mon fils* de Jacques-Corentin Royou: „Apprends l'art d'être utile avec peu de moyens" (p. 20) ; „Tout honnête homme est franc ; qui dit fin, dit fripon" (p. 165). Aceasta dovedeşte că Fréville cunoştea identitatea textului, pe care însă a evitat s-o dezvăluie, din raţiuni de securitate personală, dar mai ales din convingerea, coerentă cu ideile sale pedagogice, că textul primează asupra autorului, precum morala asupra legilor şi caracterul asupra orânduirilor politice.
[42] Anne-François-Joachim Fréville, *Beaux traits du jeune âge*..., *ibid*., p. III-IV.
[43] *Ibid*., p. IV, préface.
[44] *Ibid*., p. III.
[45] *Ibid*., p. III-IV.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

îşi află şi îşi transmit „rosturile" generaţiile în succesiunea lor. Textul lui Royou se oferea de la sine pentru o astfel de întrebuinţare, dar ostentaţia numelui acestui autor risca să prejudicieze proiectul. Fréville a pariat pe text.

2. Poemul lui Royou a fost publicat în 1785 în revista *L'Année littéraire*[46]. Continuare a revistei *Lettres sur quelques écrits de ce temps*, fondată de Elie Catherine Fréron, *L'Année littéraire* îşi începe apariţia pe data de 3 februarie 1754 şi va apărea continuu până la jumătatea anului 1790, când îşi ia titlul semnificativ *L'Ami du Roi* pentru încă doi ani de existenţă. Sub forma unor scrisori fictive, fiecare număr făcea recenzia uneia sau mai multor lucrări recent publicate. În 36 de ani de existenţă, *L'Année littéraire* a recenzat în jur de 12 000 de lucrări, jucând un rol considerabil în câmpul literar şi în cel al gândirii în a doua jumătate a secolului Luminilor. În plus, ea a publicat şi un mare număr de lucrări originale. Rigorismul moral al epistolei *À mon fils* era în consonanţă cu profilul acestei reviste catolice şi monarhiste. Autorul ei, Jacques-Corentin Royou, este fratele co-editorului revistei, Thomas-Marie Royou (1743-1792), zis „abatele Royou". După interdicţia de apariţie a revistei *L'Année littéraire*, el editează împreună cu fratele său „abatele Royou" revista *L'Ami du Roi* (1790-1792), organul de presă ultramonarhist cel mai important, care s-a bucurat de un mare succes în epocă. Thomas-Marie Royou asigură din 1776 direcţia revistei *L'Année littéraire*, până la interzicerea ei, în 1790. El succeda lui Elie-Catherine Fréron (1718-1776), director al revistei de la fondarea ei până la decesul lui în 1776, care o condusese cu fermitate ideologică dar şi cu gust literar. Fréron este chiar cel căruia Voltaire îi dedicase cunoscuta epigramă veninoasă :

L'autre jour, au fond d'un vallon
Un serpent piqua Jean Fréron :
Que pensez-vous qu'il arriva?
Ce fut le serpent qui creva.

„Abatele Royou" era văr şi cumnat al lui Fréron. Jacques-Corentin va lua şi el în căsătorie o fiică a lui Fréron. După cum se poate remarca din acest succinct excurs, înrudirea de idei şi rudenia de sânge joacă un rol deosebit în această familie ai cărei membri împărtăşeau simpatii monarhiste şi, prin urmare, contrarevoluţionare. După interzicerea revistei *L'Ami du Roi* şi moartea „abatelui" Royou (1792), după alte colaborări virulent monarhiste care l-au costat o deportare pe insula Rhé, Jacques-Corentin Royou se consacră tot mai mult lucrărilor sale de istoric[47] şi de om de teatru[48].

3. Poemul *À mon fils* – sursa traducerii lui Ion Codru Drăguşanu prin intermediul lui Anne-François-Joachim Fréville – este imediat publicată în numeroase alte reviste şi culegeri literare

[46] Cu privire la această revistă, există până la ora actuală două lucrări de ansamblu: Paul Van Tieghem, *"L'Année Littéraire" (1754-1790) comme intermédiaire en France des littératures étrangères*, Slatkine Reprints , 1975 (1914); Dante Lénardon, *Index de "L'Année littéraire" 1754-1790*, Genève, Slatkine Reprints, 1979.

[47] Opera sa de istoric este mai cu seamă cea a unui vulgarizator: *Précis de l'histoire ancienne d'après Rollin*, 1802 (reed.1811, 1826) ; *Histoire du Bas-Empire*, 1803 (repr. 1814) ; *Histoire des empereurs*, 1808 (reed. 1826) ; *Histoire romaine depuis la fondation de Rome jusqu'au règne d'Auguste*, 1809 (ed. nouă, 1824); *Histoire de France depuis Faramond jusqu'à la vingt-cinquième année du règne de Louis XVIII* (1819); *Développement des principales causes des principaux événements de la révolution, précédé d'un choix des apophtegmes des anciens avec quelques notes*, 1823 (ed. a doua cu titlul *De la révolution française, ses principales causes et ses principaux événements* (1830).

[48] Ca scriitor dramatic, el pune în scenă propria sa tragedie, *Phocion* (1817). Alte piese : *Le Frondeur*, comedie într-un act, în versuri (1819) ; *Zénobie*, tragedie în cinci acte, în versuri (1821) ; *La mort de César*, tragedie în cinci acte (1821).

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

ale vremii[49], iar ulterior diverse manuale, cărţi de gramatică şi retorică precum celebrul *Le Gradus français* sau *Dictionnaire des belles-lettres* preiau din el exemple de limbă clasică, de prozodie exemplară, de elocinţă poetică[50]. În sfârşit, pentru a încununa totul, în chiar anul publicării (1785), epistola va fi tradusă în limba latină şi publicată de către elevii unei clase de retorică de la Collège royal d'Orléans îndrumaţi de poetul Laurent-Pierre Bérenger[51]. În tomul III din acelaşi an al revistei *L'Année littéraire* aflăm un text de mulţumire din partea redacţiei[52] şi un cuvânt de gratitudine al lui Jacques-Corentin Royou însuşi adresat elevilor traducători. Vizibilitatea şi potenţialul pedagogic îi conferă acestui text o vocaţie, de lucru public, deci apropriabil, manipulabil. În versiunea originală (123 versuri), poemul comporta un prolog cu referinţe mitologice (12 versuri) şi un epilog care îl pune în scenă pe tatăl presupus a scrie epistola în vreme ce veghează somnul fiului său (de asemenea, 12 versuri). Aceste două părţi sunt resimţite de la început ca oarecum superfetatorii, şi nu ne surprinde să vedem poemul reluat, de pildă de *Le Mentor vertueux, moraliste et bienfaisant*[53], la numai trei ani de la publicarea iniţială, amputat de strofa epilog. Următoarea parte sacrificată va fi incipitul mitologizant, devenit şi el vetust odată cu dezafectarea doctrinei clasice în numele modernităţii. Una peste alta, poemul se eliberează repede de aceste două părţi care nu-l servesc, plătind cu acest preţ câştigul de lizibilitate şi şansa de a se ridica până la o semnificaţie universală, atemporală. Astfel îl găsim în culegerea *Beaux traits du jeune âge. Suivis de l'histoire de Jeanne d'Arc et du panthéon des enfans célèbres*, publicat de Anne-François-Joachim Fréville[54] în 1813: fără strofele de incipit şi explicit, fără semnătura autorului şi prezentând încă câteva modificări, aşa cum am arătat mai sus, în tabelul nepotrivirilor dintre cele două texte.

4. Nu avem motive să ne îndoim că Ion Codru Drăguşanu a avut la îndemână unul din aceste volume ale lui Fréville pentru a-şi executa traducerea. Dimpotrivă ! Pentru a face această afirmaţie, ne bazăm nu numai pe larga circulaţie a cărţii franceze în provinciile de limbă română, foarte francofile şi cu elite francofone active, inclusiv în Transilvania, cât mai ales pe experienţa lui Ion Codru Drăguşanu de învăţător, pentru scurt timp, la Puteaux în Franţa, şi în

[49] Almanach des muses ou choix de poésies fugitives, Vol. 22, Delalain, 1785, p. 231-235; L'Esprit des journaux français et étrangers, par une Société de gens-de-lettres, Paris, Valade, 1785, Vol. 134, p. 261-264; Le Mentor vertueux, moraliste et bienfaisant, Paris, Nyon, 1788, p. 485-489; Capelle et al. : Petite encyclopédie poétique, ou choix de poésies dans tous les genres: Epîtres morales et sérieuses, Capelle et Renand, 1804, p. 75 etc.

[50] Citim astfel în L'Année littéraire, année MDCCLXXXV, tomul I, Scrisoarea a II-a despre Almanach des Muses 1785: „C'est toujours une fonction très noble que celle de renfermer en vers précis & harmonieux de grandes vérités & les leçons sublimes de la morale: c'est ce qu'a fait avec succès M. Royou, Avocat au Parlement de Bretagne dans ses avis à son fils; sa manière est franche & du meilleur goût; beaucoup de ses vers ont la justesse & l'élégance nécessaires pour se faire retenir & devenir proverbes." Se dau ca exemple versurile 32, 69, 97-100, 102-108 din poemul lui Royou.

[51] Henri Herluison, Recherches sur les imprimeurs & libraires d'Orléans. Recueil de documents, pour servir à l'histoire de la typographie et de la librairie orléanaise, depuis le XIVe siècle jusqu'à nos jours (sous le n° 515), p. 133 : Traduction en vers latins de l'épître de M. Royou à son fils, inséré[e] dans l'Année littéraire, n° 1, par MM. les écoliers de rhétorique du collège royal d'Orléans. Orléans, Couret de Villeneuve, 1785, in-8°. https://ia802707.us.archive.org/8/items/recherchessurle00herlgoog/recherchessurle00herlgoog.pdf

[52] L'Année littéraire, t. III, 1785: „Traduction en vers latins de l'Épitre de M. Royou à son fils , insérée dans l'Almanach des Muses & dans l'Année Littéraire, n° 2, par MM. Les Ecoliers de Rhétorique du Collège Royal d'Orleans. À Orléans, de l'Imprimerie de Couret-de-Villeneuve, Imprimeur du Roi" (p. 136-138) şi „Réponse de Royou" (Ibid., p. 139-140). Royou îşi semnează răspunsul : „Royou, Avocat-Procureur-Fiscal à Quimper, en Bretagne." Iniţiatorul traducerii era profesorul de retorică Laurent Pierre Bérenger (1749-1822), el însuşi poet şi moralist.

[53] Le Mentor vertueux, moraliste et bienfaisant, Paris, Nyon, 1788, p. 485-489.

[54] Noi ne-am servit de ediţia a patra, Paris, 1824, unde textul se află la paginile 281-285.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

special pe cea de bibliotecar sub patronajul doamnei Bloum Babejac, pe care o descrie în *Peregrinul transilvan*[55]. Conformitatea de detaliu a traducerii cu textul sursă nu lasă loc îndoielii. De pildă prezenţa acelei „închinări" finale, adăugată de Fréville însuşi şi care există şi la Ion Codru Drăguşanu. Să comparăm, de asemenea, versurile 50-51 în originalul lui Royou :

Que la Rochefoucauld, la Bruyère, Charon,
t'apprennent à sonder cet abîme profond.

cu versurile corespunzătoare din textul lui Fréville (39-40) şi cu cele ale traducerii (48-49):

„Que Larochefoucault, Labruyère, Adisson, T'apprennent à sonder cet abîme profond"	„In a ta viétia aibi de indreptariu Pre Larochefoucault, La Bruyère, Addison".

Nu numai că numele evocate se scriu diferit, la Royou, pe de o parte, şi la Fréville / Codru Drăguşanu, pe de alta, dar nici nu mai sunt aceleaşi : numele lui Charron a dispărut, fără îndoială considerat depăşit ideologic, şi o referinţă britanică i s-a substituit, adevărată „semnătură implicită" a lui Fréville, admirator al literelor britanice, modificări preluate identic de Ion Codru Drăguşanu. Acesta este aşadar textul de care s-a servit Ion Codru Drăguşanu ca sursă pentru traducerea sa. Cu toate acestea, autorul este Jacques-Corentin Royou şi nu Fréville. Ion Codru Drăguşanu nu a cunoscut textul primei publicări, cea din 1785. Sedus de conţinutul moral pe care dorea să-l încetăţenească în limba română, el trece peste scrupulele traducătorului publicând textul fără numele autorului, sub chezăşia, am putea zice, a lui Anne-François-Joachim Fréville, atât unul cât şi celălalt situându-se mult deasupra meschinei gâlceve a drepturilor intelectuale prin supunerea lor faţă de idealurile umaniste cele mai inalte.

5. Ion Codru-Drăguşanu publică traducerea sa la începutul lunii noiembrie 1865. Contextul socio-politic este cel al perioadei de tranziţie, numită şi neo-absolutismul austriac (1849-1860) care cunoaşte o scurtă perioadă liberală in anii 1860-1867. Aceasta permite partidelor, înfiripate chiar în aceşti ani, să lucreze pe un teren constituţional pentru afirmarea identităţii naţionale şi pentru participarea la viaţa publică a tuturor naţiunilor transilvane. Este un moment istoric în care prinde formă speranţa într-o viaţă democratică liberală, într-o societate instruită, civilizată. Imperativul momentului este acela al construirii individului demn şi fericit, al cetăţeanului. În poemul tradus de Codru Drăguşanu se pune accentul pe valoarea individuală, pe calităţile personale corespunzătoare profilului moral tipic al cetăţeanului în raport cu sine şi cu societatea, cu statul şi cu divinitatea. Acest profil este cel al omului desăvârşit al timpului său. Traducerea poemului vizează emergenţa unui ideal uman – un *honnête homme* transilvănean şi român – ale cărui trăsături le şi schiţează. În 1865, gândirea socială a lui Ion Codru Drăguşanu şi programul general al revistei *Familia*, care îi oferă tribuna sa, coincid şi creează sinergii. Afişând un program literar dar şi social, adresându-se fiecărei familii româneşti în parte, dar şi familiei mai mari a naţiunii, *Familia* lui Iosif Vulcan (1841-1907) este unul din factorii determinanţi ai turnantei culturale a românilor din Ardeal în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Deşi Iosif Vulcan garanta formal caracterul apolitic al revistei, scopul acesteia era realizarea unui program de amploare sortit să schimbe din temelii, alături de alte instituţii şi fundaţii româneşti, abordarea temelor naţionale în cadrul imperiului central-european. *Familia* trebuia să fie „cronicarul fidel a tot ce se petrece relativ la mişcarea culturei noastre"[56]; „organ al

[55] Ion Codru Drăguşanu : *Peregrinul transilvan*. Ediţie îngrijită de Romul Munteanu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1956, scrisoarea a XXII-a, Paris, mai 1842, p. 162-164.
[56] *Ibid*.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

mişcămintelor vieţii sociale româneşti”[57], să ajute la progresul cultural şi material al vieţii sociale „fără de care nici o naţiune nu poate propăşi”[58], şi nu mai puţin o instanţă de educaţie morală şi civică şi de formare a caracterelor. Şantierul deschis astfel este imens. Ridicarea nivelului cultural al poporului este pentru Iosif Vulcan o prioritate absolută. „Temelia unei naţiuni e poporul. Dânsul e isvorul, razemul inteligenţei. Dacă voim să existăm, să înaintăm şi să înflorim, trebuie să ne întărim temelia. Temelia noastră, poporul, numai prin instrucţiune se poate întări. Să instruim dară poporul ! Înaintarea învăţământului poporal ! – aceasta să ne fie deviza[59]!”

Traducerea propusă de Ion Codru Drăguşanu se înscrie în acest program, susţinând instruirea, dar şi dezvoltarea conştiinţei morale a individului şi simţul de solidaritate socială. Cu toate că experienţa lui de învăţământ este fragmentară şi concentrată mai mult în perioada tinereţii[60], Ion Codru Drăguşanu combină entuziasmul cu pragmatismul pentru a ameliora condiţiile educării tinerei generaţii. El vede în educaţie o adevărată şansă de emancipare naţională, şi va păstra până la sfârşitul vieţii această preocupare centrală devenind, pe măsură ce înainta în vârstă un educator naţional, în special prin intensificarea notei etice care nu este niciodată străină pedagogului. Calitatea de funcţionar al statului îl pune într-o poziţie potrivită pentru a observa societatea, dar şi pentru a interveni printr-un program de pedagogie socială. Acesta s-a edificat treptat într-o formă bipolară, cei doi factori determinanţi fiind familia şi învăţătorul: „Învăţătorul public e de necese locţiitorul statului şi locţiitorul părinţilor totdeodată. Datorinţele sale către stat sunt de a forma cetăţeni virtuoşi, cu caracter, cu patriotism, cu inimă, cu cunoştinţe; datorinţele sale către părinţi sunt de a forma creştini buni, oameni sociabili, cu moralitate, oneşti[61].” Pe de altă parte, familia are îndatoririle ei faţă de copil: „Preţiosul nume de parinte se cuvine unui tată sau unei mume de familie, ce ştie a creşte copii, cum zice Scriptura, în frica lui Dumnezeu, în moralitate perfectă, în amoarea virtuţei, îi dotează cu toate cunoştinţele necesare şi n-are alt scop decît a-i face să vieze ferici în astă lume de jos, preparându-i pentru cea de sus. Un părinte ce n-ar avea un scop ca acesta, nici n-ar fi demn de numele ce poartă.[62]” Cele două instituţii trebuie să colaboreze pentru a contribui la împlinirea destinului individual şi social al copiilor, adică la fericirea lor. Ion Codru Drăguşanu formulează următoarea definiţie a fericirii: „Să vedem cum înţelegem noi fericitatea pământească. Nu cumva stă ea în bani mulţi, în avuţii însemnătoare, în ornamente preţioase, în plăceri nemăsurate ? Nu, domnii mei, nu, nicidecum ! Adevărata fericitate nu stă în aceste lucruri deşarte, trecătoare, cine o caută în ele rătăceşte; ele nu sunt de ajuns pentru om. Fericitatea cea adevărată stă chiar în inima omului, în conştiinţa sa în sentimentul virtutei, ea stă în curăţia cugetului, în pacea dinăuntru, în mulţămirea cu soarta sa. Acestea sunt fundamentul fericităţii temporare, domnii mei, acestea-s tezaurile cu cari fiece adevărat părinte are să-şi doteze copilul său,

[57] *Ibid*.
[58] *Ibid*.
[59] *Familia* 41, 1880, p. 261. Ortografie actualizată.
http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/familia/1880/BCUCLUJ_FP_279290_1880_016_41.pdf
[60] Exceptând perioada profesoratului la boierul Sache la Târgovişte, apoi cea a preceptoratului în casa lui Ion Câmpineanu pe lângă tânărul Câmpineanu, pe cea de institutor debutant la Puteaux în Franţa, mai semnificativă este perioada de învăţământ de mai bine de un an de la Ploieşti.
[61] „Cuvint scolastic pronunţat în 15 noiembrie 1847 cu ocaziunea deschiderii şcolilor în Ploieşti”. *Universul*, nr. 1848. Ion Codru Drăguşanu, *Peregrinul transilvan*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Romul Munteanu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956, p. 267-273.
[62] *Ibid.*, p. 269.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

voindu-i fericitatea.[63]" Aceşti fii, deveniţi ei înşişi părinţi, urmează să continue ciclul, iniţiind un nou progres: „Din fiii noştri să formăm oameni propăşitori, adevăraţi părinţi de familie. Spre aceasta ne trebuie însă creştere bună, numai prin dînsa vom regenera, numai prin dînsa ne vom rădica între popoare.[64]" Încrezător în scurtul moment de liberalizare a societăţii, el consideră că a venit momentul pentru a schimba starea lucrurilor: „A venit timpul, domnii mei, timpul mult dorit l-am ajuns, e în faţă. Timpul luminării şi al dezmorţirii a venit şi pentru noi romînii. Amar nouă, de nu ne vom folosi de dînsul spre a ne lumina, spre a ne dădica, spre a ne arăta şi noi lumei.[65]" Ideea lui este de a forma o generatie nouă, „apărată de erorile, defectele şi viţiile" celei vechi, mai ales prin buna creştere, superioară învăţăturii, care poate fi uneori numai o condamnabilă „spoitură deşeartă"[66]. Cheia de boltă a acestui proiect moral constă în renaşterea virtuţilor ancestrale ale poporului român: „Virtutea străbună să ne fie ţinta tendinţelor[67]". Traducerea şi publicarea epistolei lui Royou/Fréville se preta la idealurile pedagogice şi sociale ale traducătorului transilvan, contopind într-un ecou târziu catehismul umanist al Luminilor, aspiraţia de dezvoltare spirituală şi etică a individului ca miez al înfloririi personalităţii umane.

BIBLIOGRAPHY

1. Corpus

Codru Drăguşanu, Ion, *Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*, „Trad. din francesce prin : Codru Dragusianulu", *Familia*, Pesta, nr. 15, 25 octobre-6 novembre 1865, p. 178-179.

Familia, Fóia enciclopedica şi beletristica cu ilustraţiuni, Proprietariu, redactoru şi editoru : Iosifu Vulcanu, Pest'a, 1865.

Fréville, Anne-François-Joachim, *Beaux traits du jeune âge. Suivis de l'histoire de Jeanne d'Arc et du panthéon des enfans célèbres,* IVe édition, Paris, Parmentier, 1824 (Paris, Genets 1813).

L'Année littéraire ou Suite des Lettres sur quelques écrits de ce temps, 1785-1792.

Royou, Jacques-Corentin, *À mon fils, L'Année littéraire,* Paris, Mérigot le Jeune, t. I, 1785, p. 205-213. Reluat sub titlul *Avis d'un bon père à son fils*, în A.-F.-J. Fréville, *Beaux traits du jeune âge* (cf. *infra*).

2. Alte lucrări

Almanach des Muses, Paris, Delalain, 1785.

Antonescu, Georgeta, *Introducere în opera lui Ion Codru Drăguşanu*, Bucureşti, Minerva, 1983.

Anghelescu, Mircea, „Codru Drăguşanu". *Textul şi realitatea*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1988.

Ardeleanu, Mircea, „Deux 'lettres au fils' traduites en roumain au XIXe siècle". Felicia Dumas (éd.), *Les imaginaires de la francophonie. Actes du colloque international Journées de la Francophonie. XXe édition*, Iaşi, 27-28 mars 2014, Iaşi, Editions Junimea, 2015, p. 34-51.

[63] *Ibid*. p. 269.
[64] *Ibid*., p. 270.
[65] *Ibid*., p. 272.
[66] *Ibid*., p. 273.
[67] *Ibid*., p. 272.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

Ardeleanu, Mircea, „*Svaturile unui parinte bunu catra fiulu seu*. La fin d'une énigme littéraire". *Transylvanian Review*, în curs de apariţie, 2017.

Biographie des hommes vivants ou Histoire par ordre alphabétique de la vie publique de tous les hommes qui se sont fait remarquer par leurs actions ou leurs écrits. Tome Cinquième (PA-Z), Paris, Michaud (libraire-éditeur), 1819.

Bucuta, Emanoil „Călătoriile lui Ion Codru Drăguşanu". *Transilvania*, Sibiu, anul 73, nr. 5, mai 1942, p. 373-380.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediţie nouă revăzută de autor, text stabilit de Al. Piru, Editura Vlad&Vlad, Craiova, 1993.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române, Compendiu*, Bucureşti, Litera Internaţional, 2001.

Cioculescu, Şerban, Vianu, Tudor, Streinu, Vladimir, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.

Cioculescu, Şerban, „Ion Codru Drăguşanu după documente inedite", *Preocupări literare*, 1942.

Codru Drăguşanu, Ion, *Peregrinul transilvan*, Editie îngrijită de Romul Munteanu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.

Codru Drăguşanu, Ion, *Peregrinul transilvan* (1835-1848), Ediţie îngrijită, prefaţă, itinerar biobibliografic, note şi glosar de Corneliu Albu, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1980.

Cornea, Paul, *Aproapele şi departele*, Bucureşti, Cartea Românească, 1990.

Dima, Alexandru (ed.), *Istoria literaturii române*, vol. II, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1968.

Eliade, Pompiliu, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie, Les Origines,* Ernest Leroux Editeur, 1898.

Gerrits, Engelberts G., *Troisième Livre de lecture, ou choix de plusieurs anecdotes, traits historiques, faits mémorables, lettres, fables et maximes, en prose et en vers, destinés à faciliter l'étude de la langue française, avec la version en hollandais des phrases et des mots*, 2e éd., rev. et corr., Amsterdam, Portielje, 1832, p. 281-285.

Herluison, Henri (libraire-éditeur), *Recherches sur les imprimeurs & libraires d'Orléans. Recueil de documents, pour servir à l'histoire de la typographie et de la librairie orléanaise, depuis le XIVe siècle jusqu'à nos jours*, Orléans, 1868, p. 133 (n. 515): „Traduction en vers latins de l'épître de M. Royou à son fils, inséré[e] dans *l'Année littéraire*, n° 1, par MM. les écoliers de rhétorique du collège royal d'Orléans". Orléans, Couret de Villeneuve, 1785, in-8°.

Iancu, Victor, „Călătoriile lui Ion Codru Drăguşanu în ediţia D-lui Şerban Cioculescu". *Transilvania*, Sibiu, anul 74, nr. 3-4, martie-aprilie 1943, p. 271-287.

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, Ediţie îngrijită, note şi indici de Rodica Rotaru, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii româneşti*, Ediţie îngrijită, note şi indici de Rodica Rotaru. Prefaţă de Ion Rotaru. Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Iorga, Nicolae, „Ion Codru Drăguşanu". *Revista istorică*, 1918, IV, p. 96-109 ; 1919, IV, p. 65-66.

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)

Ivaşcu, George, *Istoria literaturii române*, Vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969.
Lénardon, Dante, *Index de* "*L'Année littéraire*" *1754-1790*, Genève, Slatkine Reprints, 1979.
Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*,Vol.I, Bucureşti, Ed. Minerva, 1990, p. 220.
Negoiţescu, Ion, *Istoria literaturii române,* Vol. I (1800-1945), Bucureşti, Editura Minerva, 1991.
Nouvelle encyclopédie poétique ou choix de poésies dans tous les genres, par une société de gens de lettres. Epîtres didactiques, morales et philosophiques, P. Capelle (éd.), Paris, Cordier, 1819.
Pop, Vasile Grigore, *Conspect asupra literaturei române şi scriitorilor ei*. *De la început şi până asta-zi, în ordine cronologică*, partea II, Bucuresci, Tipografia naţională, 1876.
Popa, Mircea, *De la Iluminism la Paşoptism,* Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2004.
Popa, Mircea, „Biografie şi creaţie la Ion Codru-Drăguşanu". *Revista de istorie şi teorie literară*, XXVII (1978), nr. 1, p. 35-53.
Petite encyclopédie poétique ou choix de poèmes en tous les genres, par une société de gens de lettres, Capelle et Cie, Paris, 1804.
Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, Vol. 1 (De la origini pina la 1900), Bucureşti, Ed. Minerva, 1971.
Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, Editura Contemporană, 1941.
Van Tieghem , Paul, "*L'annee Litteraire*" *(1754-1790) comme intermédiaire en France des littératures étrangères*, Slatkine Reprints , 1975 (1914)

BDD-A25619 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:47 UTC)